

УДК 94:364(477)

Самотуга Ю.С.

Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

БЛАГОДІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ МИКОЛИ ТЕРЕЩЕНКА

У статті висвітлена благодійна діяльність відомого українського підприємця, нашого земляка, мецената Миколи Терещенка у розвитку освіти, науки, культури, медицини.

Ключові слова: благодійність, меценатство, гімназія

Samotuga J. S. Благотворительная деятельность Николая Терещенко

В статті освещена благотворительная деятельность известного украинского предпринимателя, нашего земляка, мецената Николая Терещенко в развитии образования, науки, культуры, медицины.

Ключевые слова: благотворительность, меценатство, гимназия

Samotuga J. S. The charity of Mykola Tereshchenko

In this article it is total about the charity of outstanding Ukrainian businessman, our countryman, patron Mykola Tereshchenko. He developed such spheres as education, science, culture, medicine.

Key words: charity, patronage, gymnasium.

Постановка проблеми. Одним з головних завдань гуманітарної політики держави є підтримка спонсорської та меценатської діяльності, спрямованої на збереження та популяризацію вітчизняних історичних пам'яток. Благодійництво є невід'ємним атрибутом громадянського суспільства і здійснюється на засадах законності, гуманності, спільності інтересів і вільності прав її учасників, добровільності та самоврядування [9, с.228].

Для України меценатство мало особливе значення. Брак постійного й достатнього фінансування негативно відбивався на розвитку національної культури та освіти. Тому в часи бездержавності «малоросійська» культура й освіта змогли розвиватися значною мірою завдяки меценатській підтримці [6, с.5].

Аналіз актуальних досліджень. Дослідження підприємницької, громадської, доброчинної та меценатської діяльності родини Терещенків, окремих її представників привертає увагу багатьох учених. Зокрема, найбільш ґрунтовно вивченням доброчинної та меценатської діяльності родини займається сучасна українська історіографія. Так, Ф. Я. Ступак, проаналізував діяльність благодійних товариств Києва, вказуючи при цьому на досить вагомий роль у їх розвитку приватної ініціативи. Найбільш ґрунтовні дослідження їхньої громадської діяльності в Києві провів В. Ковалинський, який у своєму збірнику нарисів – «Меценати Києва» [3] поряд з іншими уславленими доброчинцями віддав належне й родині Терещенків. У 2003 р. з'являється нова праця цього автора, у якій було систематизовано та узагальнено суспільно-корисну діяльність Терещенків [4]. Підприємницька і благодійна діяльність родини Терещенків досліджується у дисертаційній роботі О. В. Ткаченко [8]. Авторка дослідила родовід Терещенків, проаналізувала їхню підприємницьку діяльність. Вона дійшла висновку, що Терещенки були представниками української промислової еліти, які своєю діяльністю сприяли економічному розвитку України. Більш ґрунтовно доброчинно-меценатська діяльність родини Терещенків висвітлюється у працях О. М. Доніка [1]. Автор в дисертаційній роботі дослідив участь окремих представників родини Терещенків в організаціях доброчинного спрямування, діяльність Терещенків як фундаторів філантропічних, медичних, культурно-освітніх, релігійних закладів, перш за все в Києві та Глухові [7, с.118].

Метою статті є аналіз доброчинної діяльності Миколи Терещенка – промисловця-землевласника, який поряд з підприємництвом мав суспільно вагомий здобутки на ниві доброчинності й культурно-освітньої діяльності.

Виклад основного матеріалу. У другій половині XIX століття в суспільстві формувалася нова система моральних цінностей, особливо серед освічених верств, коли на передній план ставилося не лише особисте благополуччя, а й служіння народу. З огляду на це, в другій половині XIX ст. благодійність набуває більшого розвитку, нових форм і проявів. Благородна справа приватної ініціативи і діяльності в галузі підтримки культури отримує всезагальне визнання, стає невід'ємною ознакою громадянського суспільства, складовою частиною суспільної свідомості. Найбільше в той час благодійність була поширена в підприємницьких колах. Генетичний зв'язок з народом більшості підприємців, які вийшли з його середовища, пояснює те, що справа просвітництва, національно-культурного і духовного розвитку була для них більш природною, ніж для інших привілейованих суспільних груп. До того ж капіталіст у тодішніх умовах жорсткої ринкової конкуренції об'єктивно був зацікавлений мати висококваліфіковану робочу силу, здатну оволодіти новим обладнанням і методами ведення господарства. Часто благодійна діяльність також ставала обов'язковою для окремих сімей підприємців і спонукалася при цьому ще й релігійними та моральними засадами [1, с.37].

Значний слід в історії України залишила відома сім'я Терещенко. У коло її занять входила торгівля і промислове підприємництво, державна служба і суспільна діяльність, освіта і меценатство [3, с. 246].

Родина Терещенків привертає особливу увагу своїм багатолітнім безкорисливим і цілеспрямованим служінням народу, яке ставить її представників у ряд видатних українських діячів і благодійників у сфері просвіти. Особливий слід на просвітницькій ниві серед Терещенків залишив Микола Артемович [1, с.38]. Миколі Терещенку судилося перевершити свого батька в усіх його справах, стати згодом найбагатшим і найвідомішим представником роду Терещенків, засновником тих традицій, якими керувалися наступні покоління великої родини. Маючи від народження надзвичайно практичний розум, кмітливість, Микола Терещенко ще юнаком самостійно взявся за торгівлю хлібом. Повів він її з великим умінням, навіть майстерно [10, с.18].

Розпочинали свою громадську діяльність Терещенки, як і належало, у своєму рідному місті Глухові. Миколу Артемовича ще в молодому віці було обрано старшим бургомістром міського магістрату, а в 1860-1874 роках він виконував обов'язки міського голови, таким чином, беззмінно перебуваючи керівником міського самоуправління більше двадцяти років. Спираючись на свій непохитний авторитет, загальну повагу земляків, Микола Артемович як керівник міста і земський діяч зробив вагомий внесок у справу розвитку закладів освіти і охорони здоров'я Глухова [10, с. 16].

У пам'ять про матір брати Терещенки заснували в 1879 році безкоштовну лікарню св. Єфросинії і записали в уставі свого Товариства, що на її забезпечення буде щорічно відраховуватися 2% прибутку. А притулку для малолітніх сиріт і дітей бідних мешканців Глухова, заснованому батьком в 1893 році, нараховувалося 2%. За звітом, наприклад, за 1893 рік це було, відповідно, 27 і 40 тисяч карбованців. Пам'яткою міста є Трьох-Анастасіївська церква, побудована на кошти Миколи і Федора Терещенків у 1885-1893 роках [3, с. 253].

Завдяки родині Терещенків Глухів на початку ХХ століття відроджується як освітній і культурний центр Чернігівщини. Сучасники, оцінюючи діяльність свого земляка, на одному з засідань Глухівської міської думи постановили. Що «благодійницька діяльність Миколи Артемовича Терещенка на користь міста мала чітко продуманий і систематичний характер. Вона була спрямована на розвиток освітніх закладів, на розвиток медичної допомоги і на допомогу найбіднішим його мешканцям». Незабаром, у 1909 році, в центрі міста глухівчани встановили відомому всю Україну пам'ятник [10, с.17].

Більше чверті століття Микола Артемович активно працював на благо Києва, який став для нього другим рідним містом, його участь торкалася всього, що приносило суспільству користь. Першою великою справою Миколи Терещенка стало будівництво будинку для Маріїнського дитячого притулку, на будівництво якого виділив 25 тисяч карбованців. Але й до цього Терещенко давав великі пожертви – на будівництво будинку бідних і Рубежівської колонії малолітніх злочинців, на допомогу постраждалим від паводку в квітні 1877 року, коли вода в Дніпрі піднялася на 5,5 метрів, будівництво лазарету при Александрівській міській лікарні, на влаштування денних притулків для дітей робочого класу, їдалень дешевих обідів та ще багато іншого [4, с.46-47].

Спираючись на власні могутні фінансово-економічні можливості, родина Терещенків бере активну участь у вирішенні проблем освіти на усіх її рівнях, у тому числі й початковому. При 7 найбільших цукрових заводах, що їм належали на початку ХХ ст., постійно працювали початкові народні училища для дітей службовців і робітників, і це – без урахування тих багатьох сільських шкіл, які отримували від господарів-цукрозаводчиків грошові субсидії і будівельні матеріали для своєї життєдіяльності. Вони організовували освітні заклади за своєю доброю волею і утримували їх на власний кошт цілком або частково разом із сільськими громадами та земствами.

Предметом піклування родини Терещенків наприкінці ХІХ ст. стало відкриття у Глухові жіночої гімназії. Цей навчальний заклад виник на базі жіночого трикласного училища, згодом перетвореного на прогімназію. 7 жовтня 1893 р. в доповіді міського голови було висловлене бажання мати в Глухові повну восьмикласну гімназію. 17 січня 1894 р. міська дума отримала заяву, в якій М.А. Терещенко підтвердив своє сприяння у цій справі, надавши 100 тис. крб., при чому 40 тис. крб. – на побудову приміщення, а 60 тис. крб. поклав у недоторканий фонд, щорічні відсотки з якого йшли на утримання гімназії. Видатки на будівництво перевищили означену суму, і М. А. Терещенко надав додатково ще 18 тис. крб. [2, с.53]

Микола Артемович у 1899 р. пожертвував 150 тис. крб. на будівництво і утримання зразкового Київського міського училища з чоловічим і жіночим відділеннями на 300 учнів та педагогічного музею при ньому. 8 грудні 1907 р. училище почало працювати в новому приміщенні, яке стало найкращим у місті серед подібних навчальних закладів. Міська дума присвоїла чоловічому №58 і жіночому №59 училищам ім'я М.А.Терещенка [1, с.34].

У 1881 році Терещенко був призначений почесним опікуном І-ї гімназії. На цій посаді він допомагав їй і своїм авторитетом і матеріально. Щорічно робив великі грошові внески на спільні потреби, також утримував не менше десяти гімназистів.

Миколі Артемовичу зобов'язана своїм створенням 5-а чоловіча гімназія у Києві. Питання відкриття навчального закладу на Печерській вперше обговорювалося думою у лютому 1882 року. Але ще довго не було б вирішено, якби не Терещенко, який пожертвував 1000 тисяч карбованців на будівництво [3, с.253]. 10 січня

1899 року почала працювати перша в Російській імперії жіноча торгова школа імені Пелагеї Георгіївни Терещенко. Для її забезпечення Микола Терещенко виділяв 250 тисяч карбованців [4, с.48].

Говорячи про внесок М. А. Терещенка у розвиток вітчизняної освіти, слід згадати історію заснування учительського інституту, відкритого в Глухові 25 жовтня 1874 р. У доповідній записці уповноважених земства Глухівського повіту гласних М. А. Терещенка і Ф. Д. Красовського до Міністра народної освіти від 3 жовтня 1873 р. було викладено клопотання про влаштування в Глухові учительського інституту, при чому для його потреб земство жертвувало у власність міністерства будинок із необхідною кількістю землі [2, с.54].

Завдяки гуманістичному підходу до ведення підприємницької діяльності родини Терещенків Київ має тепер зібрання чотирьох державних музеїв – Т. Г. Шевченка, українського живопису, російського мистецтва, західного та східного мистецтва. Три з них знаходяться в будівлях, що належали родині Терещенків, а четвертий побудований за їхньою участю [5, с.106].

У березні 1893 р. міністр внутрішніх справ І. М. Дурново повідомив губернатора А. Д. Мілютіна про наміри Миколи Артемовича Терещенка зробити пожертви селянам с. Тьоткіно. У листі йшлося про те, що дійсний статський радник, який є власником Тьоткінського маєтку Рильського повіту висловив наміри пожертвувати зі своїх коштів недоторканий капітал 50 тисяч крб. для того, щоб на відсотки від нього два рази на рік перед святами Різдва Хрестового та Пасхою надавалася благодійна допомога потребуючим жителям с. Тьоткіно і навколишніх сіл. При цьому М. А. Терещенко запропонував складений ним проект правил про вказаний благодійний капітал. Ці правила були 22 березня 1893 р. затверджені міністром внутрішніх справ І. М. Дурново та доведені до відома імператора Олександра III [8, с.25].

Доброчинність родини поширювалася і за межі України. Микола Артемович з 1887 р. був попечителем Тульського дитячого будинку, Федір Артемович – почесний член Московського комітету опіки над бідними, церковний староста Тетянинської церкви при Московському університеті, попечитель Набілківської богадільні тощо [5, с.107].

Звертає на себе увагу і викликає інтерес те, у якій формі здійснювалася благодійна допомога людям, які її потребували. Микола Артемович Терещенко, підтримуючи найбідніші верстви населення, жертвував не капітал, а відсотки з нього. Хочеться зазначити, що це була не разова, а постійна допомога. Про розміри благодійної діяльності мецената свідчать наступні дані. На Різдво у 1907 р. грошову допомогу на загальну суму 947 крб. отримало 329 осіб, у 1908 р. на Пасху відповідно 948 крб. і 436 осіб, а в 1914 р. на Різдво і Пасху допомога була видана 785 людям (1879 крб.). Допомога виділялася вдовам, сиротам, інвалідам, хворим [8, с.24-25].

Усе своє життя М.А.Терещенко не тільки опікувався закладами, а й допомагав вирішувати різноманітні проблеми міста та його мешканців. Коли Микола Артемович вже проживав у Києві, глухівчани часто обирали делегатів до земляка, які дякували йому за щедрість і виказували нові прохання. Благодійник ніколи не відмовляв, інколи жертвував ще й більше того, що просили. Так, у 1885 році за його фінансової підтримки до Глухова пролягла залізниця. Відомий київський адвокат і журналіст С. Г. Ярон у своїх спогадах писав так: «Добре тому жити – кому бабця ворожить», – говорить прислів'я. У Києві це прислів'я дещо змінили: «Добре тому жити – кому дід ворожить». І цим дідом вважався М. Терещенко [10, с.17].

Просвітницька діяльність родини Терещенків слугує і сьогодні народу України, який пам'ятає і вшановує своїх славних співвітчизників. Означена освітньо-благодійна діяльність цієї родини постає на сьогодні для кожного свідомого українця та громадянина нашої держави символом справжнього патріотизму, любові до свого народу та його підростаючого покоління у великій і благородній справі становлення і розвитку духовності, освіти та культури [1, с.38].

Останні роки його життєвого шляху були позначені особливим проявом філантропічної діяльності. Навіть у духовному заповіті М. А. Терещенко відказав чималі суми грошей на благородні цілі. 19 січня 1903 року завершилося довге життя людини, яка, навіть за словами газети «Киевлянин», «Мала досить цілісну й оригінальну вдачу розумного, обережного й далекоглядного малороса, обережність якого не заважала проте сумлінності й великому почину, а та широка благодійність, яку виявляв М. А. Терещенко, свідчила про сердечну доброту і гуманність» [10, с.20].

Таким чином, Микола Терещенко зробив величезний вклад в розвиток не тільки українського цукрового виробництва, але і в розвиток української культури та допомагав українському народу. До того ж його добродійна меценатська діяльність його була безкорисною.

Сьогодні благодійність повертається у наше життя. Відроджуючи ідеал благодійності, потрібно використовувати досвід Миколи Артемовича Терещенка.

ЛІТЕРАТУРА

1. Донік О. Просвітницька діяльність родини Терещенків в Україні / О.Донік // Етнічна діяльність народів Європи. – 2000. – Вип.4. – С.34-39.
2. Жукова С. Благодійна діяльність Терещенків у Глухові / С. Жукова // Ніжинська старовина – 2013. – Вип.16 – С.50-55.
3. Ковалинський В.В. Меценати Києва / В.В. Ковалинський. – К.: Северин-пресс, 1995. – 365 с.
4. Ковалинський В. Семья Терещенко / В. Ковалинський. – К.: Преса України 2003. – 398 с.

5. Кудласевич О.М. Розвиток українського та його соціальна роль: династія Терещенків / О.М. Кудласевич // Історія народного господарства та економічної думки України. – 2011. – Вип. 44. – С.103-109.
6. Матяж С. Історичні аспекти державного регулювання меценатської діяльності в Україні / С. Матяж // Державне управління та місцеве самоврядування: Зб. наук. праць Дніпропетровського регіонального інституту державного управління. – Дніпропетровськ: ДРІДУ НАДУ, 2009. – Вип.12. С.109-117.
7. Молчанова М. В. Добродійна діяльність родини Терещенків: Істориографія проблеми / М.В. Молчанова // Актуальні проблеми науки та освіти: Зб. матеріалів XIII підсумкової наук.-практ. конф. викладачів. – Маріуполь: МДУ, 2011. – 408 с.
8. Ткаченко О. Благодійна акція промисловця Миколи Артемійовича Терещенка / О. Ткаченко // Переяславський літопис. – 2015. – Вип.8. – С. 24-28
9. Чупрій Л. Благодійництво у сфері збереження та популяризації історико-культурної спадщини / Л. Чупрій // Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї. – 2010. – Вип. 20. – С. 227-236.
10. Шляхетність щедрої душі: до 195-ї річниці від дня народження М.А.Терещенка: бібліограф. Показчик / Центрально міська бібліотека ім. Л.О.Толстого; уклад. Т.Плющ, Т. Четверикова. – Шостка, 2014. – 60 с. :іл.

REFERENCES

1. Donik O. Educational Activities of the Tereshchenko Family in Ukraine / O. Donik // Ethnic Activities of the Peoples of Europe. - 2000. - Vip.4. - P.34-39.
2. Zhukova S. Charitable activity of Tereshchenko in Glukhiv / S. Zhukov // Nizhyn antiquity - 2013. - Vp.16 - pp. 50-55.
3. Kovalinsky V.V. Patrons of Kyiv / V.V. Kovalinsky - K.: Severin-press, 1995. - 365 s.
4. Kovalinsky V. Tereshchenko family / V. Kovalinsky. - K.: Press of Ukraine 2003. - 398 p.
5. Kudlisevich O.M. The development of Ukrainian and its social role: the dynasty Tereshchenko / O.M. Kudlisevich // History of the national economy and economic thought of Ukraine. - 2011. - Vip. 44. - p.103-109.
6. Matyazh S. Historical aspects of state regulation of philanthropic activity in Ukraine / S. Matyazh // State administration and local self-government: Zb. sciences Works of Dnipropetrovsk Regional Institute of Public Administration. - Dnipropetrovsk: DRID НАДУ, 2009. - Vip.12. P.109-117.
7. Molchanova MV Charitable Activity of the Tereshchenko Family: Historiography of the Problem / MV Molchanova // Actual Problems of Science and Education: Coll. materials of the XIII final sciences. -practice. conf. teachers - Mariupol: Moscow State University, 2011. - 408 p.
8. Tkachenko O. Charitable action of the industrialist Nikolai Tereshchenko / O. Tkachenko // Pereyaslavsky chronicle. - 2015 - Issue 8 - pp. 24-28
9. Chupriyan L. Charity in the field of preservation and popularization of historical and cultural heritage / L. Chubby // Modern Ukrainian politics. Politicians and political scientists about her. - 2010 - Voip. 20. - pp. 227-236.
10. Nobleness of the generous soul: to the 195th anniversary of the birth of MA Tereshchenko: bibliographer. Index / Central City Library named after. L.O. Tolstoy; structure. T.Plyushch, T. Chetverikova. - Shostka, 2014.- 60 s. :іл.

УДК 373.5.016:94(477)

Канаєва А. В.

Сумський державний педагогічний
університет ім. А. С. Макаренка

ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ ТЕМИ «КОНОТОПЬСЬКА БИТВА» НА УРОЦІ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

У статті аналізуються методи викладання на уроках історії матеріалу з теми «Конотопська битва». Обґрунтовується доцільне використання методів, засобів та прийомів, а саме словесних, друковано словесних, умовно-графічної наочності (робота з картами, таблицями) та інших у навчально-виховному процесі, які ефективно використовуються в сучасній школі задля формування в учнів історичної пам'яті, а отже – історичної свідомості.

Ключові слова: «Конотопська битва»; історичні поняття, документи; умовно-графічна наочність; методи та прийоми навчання; хронологічні знання і уміння.

Канаєва А. В. Особенности изучения темы «Конотопская битва» на уроке истории Украины.

В статье анализируются методы преподавания на уроках истории материала по теме «Конотопская битва». Обосновывается целесообразное использование методов, средств и приемов, а именно словесных, печатно словесных, условно-графической наглядности (работа с картами, таблицами) и других, в учебно-воспитательном процессе, которые эффективно используются в современной школе для формирования в учеников исторической памяти, а следовательно – исторического сознания.

Ключевые слова: «Конотопская битва»; исторические понятия, документы; условно-графическая наглядность; методы и приемы обучения; хронологические знания и умения.

Kanayeva A.V. Peculiarities of the study of the theme "Konotop battle" in the lesson of the history of Ukraine.

The article analyzes the methods of teaching in the history of material on the subject "Konotop battle". It is substantiated the expedient use of methods, tools and techniques, namely verbal, printed verbal, conditional graphic visibility (work with maps, tables) and others in the educational process that can be effectively used at a modern school. To promote students historical memory, and hence -historical consciousness.